

Християндемократия и правова държава

Християндемократическата концепция за държавата, както и цялото богатство на християндемократическата традиция, се опират на християнския образ на човека. От християнската вяра не може да бъде изведена определена политическа програма; тя обаче задава определено разбиране за човека. Върху него се основава християндемократическата политика. То задава етическата основа на политическата отговорност и на съвместните действия между християни и нехристияни – нещо, което християндемократията не само допуска, но и изисква.

В сърцето на християндемократията е достойнството на човека. Човешкото достойнство е неприкосновено. Достойнството на всички хора е еднакво независимо не само от техния пол, раса, националност и вероизповедание, но и от тяхното физическо и психическо състояние, независимо е от техните политически убеждения, независимо е от личните човешки постижения, независимо е от успеха или неуспеха на личността, независимо е от приноса който отделният индивид дава на общността, независимо е от преценката на другите.

Достойнството на човека определя понятието за свобода. Като нравствено същество човекът може да решава и да действа разумно и отговорно. Отделният човек трябва да има право да разгръща и развива своята личност свободно. Задачата на политиката е да осигури необходимото пространство за човешката свобода. Свободата включва права и задължения, и онзи, който изисква за себе си свобода, трябва да признае и свободата на своите близки.

Едва сега според логиката на християндемократическото мислене идва ред на държавата. Самият Конрад Аденауер ни дава смисъла на това подреждане. **“Съгласно моето разбиране личността според своето съществуване и ранг трябва да бъде преди държавата. Държавната власт среща своята граница и вижда ориентацията си в достойнството, свободата и самостоятелността на отделния човек.”**

Задължението на всякакъв вид държавна власт е да зачита и пази достойнството на човека. За да се постигне това, правото трябва да гарантира свободата. Затова християндемократическата държава е преди всичко правова държава. И тук християндемократическата традиция е включила безпроблемно в себе си онова, което в древната англосаксонска традиция се нарича “върховенство на правото”. Описанието на християндемократическата *Rechtsstaat* може да бъде извършено с езика, изразяващ принципите на *the Rule of Law*. И в двете традиции се утвърждава такава форма на държавно управление, при която не може да бъде упражнявана власт, освен ако последната не е ограничена от съответните правни принципи. Самата Маргарет Тачър се придържа към подобна концепция, когато дефинира “управлението на закона” или “върховенството на правото” по следния начин: Форма на държавно управление, при която не може да бъде

упражнявана никаква друга власт, освен властта, съобразена с процедурите, принципите и ограниченията, уредени от закона и при която всеки отделен гражданин може да намери компенсация както срещу всеки друг, независимо колко високо във властта се намира той или тя, така и срещу държавните служители за всеки акт, при който има нарушение на закона.

За християндемократите държавата е институция на свободните и отговорни граждани за решаване на техните общи проблеми и за гарантиране на законосъобразно и мирно съжителство. От тази гледна точка държавата трябва да се самоограничава в рамките на право, съобразено с правата на гражданите. Приоритетът на гражданските права означава, че държавата и правителството не трябва да се намесват в частния индивидуален или групов живот на гражданите. Християндемократите искат да разширяват свободата на гражданина и да възпрепятстват процеса, чрез който държавата си самовъзлага нови отговорности и увеличава своите правомощия. Става дума за категорично противопоставяне на всяка тенденция обществото да бъде погълнато и унищожено от държавата. В началото на всичко това е защитата на индивида от държавата или както казва Роман Херцог: Държавата не трябва неправомерно да накърнява нито свободата, нито сигурността на своите граждани и това е древен постулат на теорията на основните човешки права. Първата и ясна цел на така наречените права и свободи е гражданинът да бъде предпазван от държавния произвол. Но това на първо място означава да му се спестява *страха* от подобен произвол.

Съществува обаче и още нещо, което е характерно за обществата в преход и за което християндемократическата традиция също ни дава ясни принципи. Това е опасност, от която гражданите не се страхуват, защото не могат да я видят. В едно устремено към демокрация общество, но с все още неукрепнали демократични институции и недостатъчен демократичен опит е възможно да се развие и друга тенденция, а именно – отслабване на държавните институции чрез специфичен нерегламентиран натиск от определени групи, които не желаят открито да застанат пред гражданите. Под това имаме предвид опитите, и то успешните опити на отделни обединения, чрез организирана защита на своите интереси да използват по непрозрачен и нелегален път държавната власт.

Това, струва ми се, се опитват да уловят онези анализи на българския политически процес, в които се говори за налагане на корпоративни интереси в законодателството, за скритото влияние на икономически групировки върху процеса на вземане на решения, засягащи всеки българин. Няма съмнение - противопоставянето на различни интереси в едно свободно общество е нещо естествено. Но когато застъпниците на определен частен интерес използват държавните институции за неговото реализиране без да са получили законова или демократична санкция за това, то демокрацията изчезва, защото се подменя нейния смисъл. От комунизма ние добре знаем какво означава държавата да потиска обществото и да унищожава човешката свобода. Но свободата на гражданина е накърнена и тогава, когато корпоративни интереси навлизат в държавната политика и законодателството през задната врата. Нека не се заблуждаваме – това не е лобизъм, понеже на мнозина им се иска да го

нарекат така. Това е корупция. За християндемократите правовата държава има благородната задача да защитава гражданите от пагубните последствия и на двете тенденции.

Свободното и самостоятелно човешко развитие предполага държавата да осигурява пространство за разгръщане на личната предприемчивост и частната инициатива. Държавата трябва да помага само там, където отделния човек, семействата или доброволните граждански сдружения не са в състояние да се справят сами. И обратно – за индивида трябва да бъде осигурена свободата за онова, с което той може достатъчно добре да се справи сам, с помощта на семейството си или в доброволно взаимодействие с другите. Това трябва да е в сила и за отношенията между държавата и местната власт, между свободните граждански обединения и държавните институции, между различните звена в самата държавна администрация. Ако отделният човек или определена общност могат да си помогнат сами, то те не само са задължени да го сторят - това е тяхно неотменно право.

Зад всички тези примери стои един общ принцип, според който оптимална е онази държавно-правна структура, при която всяко по-ниско равнище в йерархията делегира на по-високото само онези функции, с които не би могло да се справи. Това е същността на защитаваания от всички християндемократи принцип на субсидиарността, обозначаващ по възможно най-концентрирания и смислен възможен начин отношенията между индивид и общност, централна и местна власт, отговорност и власт не само в рамките на модерната национална държава, но и на обединена Европа.

Когато се мисли за правовата държава, по инерция мисълта се насочва към човешките права, съдебната власт, престъпността. Очевидна е връзката между тези неща. Рядко се мисли за икономика. Но християндемократическите мислители за изказали някои от най-ценните си прозрения тъкмо относно връзката между правовата държава и свободния пазар. Тези идеи са особено важни за нас, българите, защото се опитват да дадат отговор на въпроса как трябва да се извърши прехода от централизирано управлявана към пазарна икономика. Възникването и укрепването на функционираща пазарна икономика се нуждае от правила и правни институции, които само правовата държава може да осигури.

Разбира се, че правата на собственост, признати и защитени от Конституцията, са в основата на пазарния ред. Но в неговия център стои конкуренцията между свободно действащите пазарни субекти в рамките на установени от закона правила. Вече никой не оспорва, че единствено от частната собственост произтича благоденствието. Но не винаги се осъзнава, че частната собственост може да изпълни икономическата си функция като стимул за ефективно развитие на националното стопанство само тогава, когато се свърже с конкуренцията.

Това изисква активна държавна политика, поощряваща конкуренцията и възпрепятстваща създаването на пазарни властови позиции, т.е. на монополи. Правовата държава е призвана институционално

да гарантира и очертае правната рамка на пространството, в което се развива икономическата дейност и максимално да облекчи начините и процедурите да се извършва такава. И още нещо – въвеждането на пазарно-икономическите правила неизбежно поражда старата дилема за благото на цялото, която се състои в това, че тези правила са изгодни като цяло за обществото, но за отделната личност или икономическа единица би било по-добре ако ѝ бъде разрешено изключение от тези правила, докато те важат за всички останали. Точна тук християндемократическата правова държава не бива да допуска изключения и категорично да се намесва със строги санкции, когато се нарушават установените от самата нея правила; защото без тяхното спазване свободният предприемачески дух няма да може да се разгърне. В тази връзка за християндемократите ролята на правовата държава е решаваща и незаменима.

Затова всеки християндемократ е длъжен да работи за усъвършенстване на законите на своята страна и да пледира в тях да се зложат и следват докрай ценностите на свободата, солидарността и справедливостта, изведени от ненакърнимото достойнство на човека. Длъжен е да защитава осъществяването на принципа на субсидиарността и изграждането на институциите и практиките на конкурентния ред в икономиката.